

2. POSTAVENÍ LIDU S MORAVSKOU MALOVANOU KERAMIKOU V RÁMCI MLADŠÍHO NEOLITU STŘEDNÍHO PODUNAJÍ A STŘEDNÍ EVROPY VŮBEC

V rámci řady kultur a skupin lengyelského okruhu zaujímá moravská oblast významné místo ze dvou důvodů:

1. Intenzivní badatelskou prací starší generace, zvláště J. PALLIARDIHO a F. VILDOMECE, se zde nahromadilo relativně velké množství pramenného materiálu; vznikly tu i první vývojové systémy.

2. Vzhledem ke geografické situaci moravského, zvl. jihomoravského území v rámci středního Podunají dostala moravská skupina lengyelské kultury charakter nejzazšího exponenta předovýchodní neolitické civilizace; sama pak s jistým zpožděním zprostředkovala nové ekonomické i kulturní prvky dále k severu a severozápadu. Z hlediska poznávacího procesu se tu vytvořily příznivé podmínky zvláště pro synchronizaci vývoje mladšího neolitu celé střední Evropy.

Základem studia všech historických jevů zůstává vždy přesný chronologický systém, založený na periodizaci památek hmotné kultury. V rámci celého lengyelského okruhu existuje řada lokálních periodizačních systémů, např. pro západní Maďarsko (RACZKY 1974; GAÁL 1982), pro jihozápadní Slovensko (PAVŮK 1965; TOČÍK—LICHARDUS 1964; 1966; TOČÍK 1969), pro Dolní Rakousko (PITTIONI 1954; RUTTKAY 1975; 1983) i pro Moravu (F. VILDOMEK 1929; 1950; PODBORSKÝ 1970b; 1974), nově i pro Čechy (PAVLŮ—ZÁPOTOCKÁ 1979; VÁVRA 1981). Tyto dílčí systémy se těžko uvádějí na společného jmenovatele již proto, že nevycházejí z jednotných metodologických principů a používají odlišné nomenklatury. Existují však již také pokusy o obecné (nadregionální) třídění lengyelského komplexu (PODBORSKÝ—VILDOMEK 1970, 3; PODBORSKÝ 1978; PAVŮK 1981a).

Při úvahách o vzájemných kulturních vztazích jednotlivých oblastí lengyelského okruhu vycházím z moravského inventáře a dosud užívané periodizace MMK, kterou jen v závěru vývoje poněkud měním: rozlišuji dva tradiční vývojové stupně MMK (I, II), s fázemi Ia, Ib, IIa, IIb a IIc; dospívám tím k systému, který projektoval roku 1919 J. PALLIARDI (srov. ŠIMEK 1935, 33), aniž jej ovšem stačil propracovat a písemně formulovat. Podrobnější členění vývoje na subfáze, možné na bázi exakt-

ního statistického šetření (pro 1. stupeň MMK: KAZDOVÁ 1984), není předmětem tohoto přehledu, jakkoli je i pro systematiku figurální plastiky užitečné.

MMK Ia

Prvá staletí po roce \pm 4000 př. n. l. jsou dobou počátečního rozmachu nového mladoneolitického lengyelského komplexu. Po odeznění proto-lengyelského vývoje, zachytitelného zejména ve východní části celého okruhu (Bíňa—Bicske, Sé), ale jednotlivě postižitelného i v jeho západní zóně (Wölbling), rozkvétá starší vývojový stupeň (Lng I, MOG I, MMK I), členitelný dnes vesměs všude na 2 fáze.

Na Moravu se v rychlém časovém sledu posouvá vcelku již hotová civilizace s malovanou keramikou, v níž stopy předlengyelského vývoje jsou residuálně zachytitelné jen v nejstarší subfázi (Ia₁) bez ryté výzdoby (KAZDOVÁ 1984). Nové lidstvo přichází do prostředí lidu s prostší vypíchanou keramikou, s nímž vytváří kratší fázi koexistence, končící rychlou asimilací podrobených autochtonů. Je možné, že část nositelů vypíchané keramiky pod tlakem imigrantů ze země emigrovala. Zvýšená hustota sídlišť lidu s VK fáze IVa v Čechách je M. VÁVROU vysvětlována právě příchodem příbuzných skupin z Moravy (1981, 49, 208). Nedořešeným problémem zůstává podrobná synchronizace fáze Ia MMK s danou fází vývoje VK, v níž k symbióze došlo, a osvětlení vlastního procesu symbiózy. V této otázce dospěli nejdále pražští autoři (ZÁPO-TOCKÁ 1967; 1969; PAVLŮ—ZÁPOTOCKÁ 1979).

Fáze Ia MMK je charakterizována rychlým rozsídlením nového lidu, nástupem řady nových progresivních prvků ekonomického a sociálního vývoje, rozvojem polychromované keramiky včetně zvláštních keramických tvarů a explozí figurální plastiky. Novým důležitým jevem je také budování opevněných rondelů na otevřených sídlištech; k dosud známým případům (Těšetice-Kyjovice, Křepice, Bulhary: POBORSKÝ 1983a) přistupují novější povrchové objevy u Divák na Břeclavsku (KOŠTURÍK—UNGER 1985) a desítky dalších kruhů, objevených leteckou prospekci (KOVÁRNÍK 1985), zatím však bez přesného datování. Tyto nejnovější objevy odpovídají zjištění rakouských badatelů, že rondely na starolengyelských sídlištech jsou poměrně běžné. Dolnorakouské kruhy, na nichž již započal výzkum (Kamegg, Friebritz), jsou datovatelné do fáze MOG Ia (typ Langenzersdorf) podobně jako identické objekty na Moravě (NEUGEBAUER—MARESC 1981; 1983; MAURER 1982, 100; GATT-RINGER—NEUGEBAUER 1982, 50, 52, obr. 20, 40). Na Slovensku jsou rondely známy ze Svodína a z Bučan (PAVŮKOVÁ 1975; ROMSAUER—BUJNA 1980), také z nejstaršího lengyelského horizontu, v Čechách z prostředí mladší VK z Bylan, Vochova, Tuchorazí, Lochenic a Holohlav (PAVLŮ 1982; VÁVRA 1985). Funkční interpretace opevněných rondelů je v přímé souvislosti se sémantikou figurální plastiky (viz sub 7); je jim proto třeba i zde věnovat minimální pozornost. Sídlíště s kruhovým opevněním hrála zřejmě ve společenském životě mladoneolitických občin roli religiózně-správních center pokrevně spřízněných osad. Snad je bude

možno považovat za mateřská sídla správy „klanů“ (PODBORSKÝ 1976, 144n).

Fázi Ia reprezentuje na Moravě větší počet jednorázových osad (Boskovštejn I, Střelice I a III, Těšetice-Kyjovice, Dukovany aj.), koncentrovaných zvláště na jihozápadní Moravě, řidčeji i na Brněnsku (Prštice, Radostice), a zasahujících ojediněle až na Vyškovsko (Luleč, Koberice) či Kyjovsko (Archlebov). Rozsah těchto sídlišť umožňuje představu o prvé vlně okupace jižní Moravy příchozím lidem s malovanou keramikou. Všechno zatím svědčí pro to, že k postupu lengyelského lidu do země došlo z jihu, patrně proti toku přítoků řeky Dyje ze severozápadu, zvláště Jevišovky, ale i Jihlavy, Svatky a Litavy. Zdá se také, že nositelé západní facie lengyelského okruhu procházeli nížinnými terény Podyjí a usazovali se spíše v pahorkatých oblastech Weinviertlu, Manhartského pohoří a jihovýchodních svahů Českomoravské Vrchoviny. Dále k severu, tj. na střední Moravu, a k severozápadu, tj. do Čech, tato vlna nepronikla.

Pohřebiště v celé západní větvi malované keramiky (na rozdíl od východní části), tedy ani na Moravě, známa nejsou. Jednotlivé pohřby na sídlišťích jsou uloženy rituálně i nerituálně (F. VILDOMEČ 1929, 37, obr. 12, 13; PODBORSKÝ 1970b, 240; 1969, 580, obr. 6 : 1), z Dolního Rakouska se uvádí již i žárový hrob (RUTTKAY 1983a, 23).

Vývoj fáze Ia MMK trval nejméně dvě, možná tři století; šlo tedy o poměrně dlouhý časový úsek, jehož rozdělení na 3 subfáze je plně zdůvodnitelné a opodstatněné (KAZDOVÁ 1984). Datování figurální plastiky v rámci těchto subfází je však možné jen přibližně.

Přechod k fázi Ib MMK (subfáze Ia₃) je z hlediska materiální kultury vcelku plynulý, nicméně mezi oběma úseky došlo k určitému zvratu, jak svědčí zřejmá diskontinuita většiny sídlišť a početné inovace ve výrobní a výtvarné složce celé kultury, které např. v oblasti tvorby lidské plastiky mají zásadní význam.

MMK Ib

Na Moravě se — patrně vlivem většího počtu prokopaných sídlišť a v důsledku toho existence větších materiálových souborů — ostře rýsuje možnost odlišení dvou fází I. stupně MMK, po nichž teprve by bylo možno uvažovat o existenci přechodného horizontu ke II. stupni (fáze Ic či subfáze Ib₃ nebo Ia₄?; srov. KOŠTUŘÍK 1979, 47). Samostatná a rozsáhlá sídliště fáze Ib, jako např. Jaroměřice n/R (PALLIARDI 1911; KOŠTUŘÍK 1974; 1979), Jezeřany-Maršovice/st. (KOŠTUŘÍK—RAKOVSKÝ a kol. 1984), Znojmo I (PALLIARDI 1889) aj., ukazují na adekvátní význam fáze Ib na Moravě, kde ji nelze chápat — analogicky fázi Santovka na Slovensku (PAVŮK 1981a, 272n) — jen jako nevyhraněný přechod mezi I. a II. stupněm lengyelské kultury; naopak: početné jevy ve vývoji keramiky, ryté i malované výzdoby apod. z ní činí významný, fázi Ia kvalitativně rovnocenný, i když časově poněkud kratší úsek.

Také v Dolním Rakousku se značně rozmnožil materiál odpovídající fázi Ib MMK (typ Wetzleinsdorf). Pochází z eponymního sídliště (RUTTKAY 1973a; NEBEHAY 1979; URBAN 1980a; 1980b), z Falkenstein-

-Schanzboden (Ch. + J.-W. NEUGEBAUER 1977; 1978; 1982), St. Pönten-Galgenleithen (CH. NEUGEBAUER—MARESCH 1978) apod.

Význam fáze Ib MMK jako samostatného úseku vývoje je dán také počátky územní expanze lidu s malovanou keramikou severním a západním směrem, zvláště na Moravě a v Čechách. Na Moravě samé došlo ve fázi Ib k posunu kompaktního osídlení do středu země (Brněnsko, Boskovicko) a k jednotlivým vlivům k severu až na Hanou. Ve východních a středních Čechách se objeví první lokality s polychromní malovanou keramikou (Polepy, Nebovidy, Buštěhrad, Mašov: NOVOTNÝ 1950, 178n, obr. 2; PAVLŮ—ZÁPOTOCKÁ 1979, 299; VÁVRA 1981, 25n, 49; LIČKA—BAREŠ 1979, 89n, spec. 96), některé s vazbou na mladou vypíchanou keramiku, jiné (Polepy, Nebovidy) snad i samostatné. Mladší česká VK je evidentně zasažena lengyelskými vlivy, ať jde o stopy malby na keramice, lokální morfologické ovlivnění nádob či zejména o značný nárůst figurální plastiky (ZÁPOTOCKÁ 1967; 1969; VÁVRA 1981, 211). K intenzivnějším průnikům muselo dojít v severozápadním směru až do středního Německa, kde II. stupeň VK podle třídění D. KAUFMANNNA nese znaky značného ovlivnění sousedními kulturami, zvláště MMK (KAUFMANN 1976c, 13, 40). Jmenovitě v případě poměrně časté figurální plastiky se tu zdůrazňuje, že jde o převažující vliv z prostředí MMK, nikoli o domácí vývoj se vztahem k lineárnímu podloží (KAUFMANN 1976c, 79).

V podstatě je nutno dát za pravdu J. PAVÚKOVI, že fázi Santovka začíná zcela nový vývoj v lengyelském okruhu (1981a, 276), i pokud se týká sídlištních a nadstavbových jevů. Polychromie keramiky a kontinuita malované ornamentace však spojuje obě fáze (Ia, Ib) přece jen v jeden celek staršího stupně. Z opačné strany není většinou prokázána ve více případech přímá sídlištní kontinuita mezi fázemi Ib a IIa; sídliště II. stupně jsou častěji nově zakládána: např. i v Hlubokých Mašůvkách III existuje mezi oběma hlavními horizonty (Ib a IIa) zřejmá cezura.

Fázi Ib MMK je možno označit jako dobu pokračující sedentarizace a nástupu nových jevů v materiální kultuře i společenském vědomí nositelů MMK. Hustota osídlení jižní Moravy snad poněkud poklesla, což by bylo možno vyložit pronikáním lidí za dosud dosažené hranice, ale i kratší dobou trvání fáze, což automaticky přináší zmenšení počtu památek. Nově zakládaná sídliště nesou stále ještě doklady přežívání autochtonů s vypíchanou keramikou, resp. reliktní jejich originální kultury. Jde o VK IV. fáze, kterou v moravských podmínkách vesměs těžko rozdělíme na fázi a, b. Každopádně je VK této doby již poznamenána silným vlivem MMK a jejich nálezů pronikavě ubylo (PODBORSKÝ 1970a).

Základním pramenem poznání fáze Ib jsou opět sídliště. Do této doby se neudržel žádný z dosud známých rondelů, jejichž funkce byla asi krátkodobá. Jde tedy vesměs o otevřená nížinná sídliště beze stop opevnění, z nichž jedinou výjimku tvoří výšinný Falkenstein (CH. + J.-W. NEUGEBAUER 1977; 1978; 1982). Na jihozápadní Moravě jsou sídliště fáze Ib většinou zakládána nově. Nápadně se zvětšuje hustota sídlišť na Brněnsku (Střelice, Velatice, Horákov, Brno-Bosonohy, Komín, Líšeň, Holásky, Obřany atd.). Dokladem posunu osídlení k severu jsou lokality Vanovice a Postoupky-Hradisko. Na severní Moravu, do Horního Slezska

a Malopolska však mlado neolitický lengyelský zásah v této době ještě nedospěl.

Pohřbů fáze Ib je velmi málo. S určitostí nelze do této doby datovat žádný kostrový pohřeb. Patří sem však kremace z Jaroměřic n/R. a snad i žárový hrob z Vedrovic (KOSTUŘÍK 1980b, 59n), interpretované jako vliv a tím i doklad kontaktů s lidem s vypíchanou keramikou.

Fáze Ib MMK neměla tak dlouhého trvání jako fáze Ia; podkladů pro její dílčí periodizaci je zatím málo, i když i zde bude vnitřní vývoj statisticky postižitelný (KAZDOVÁ 1984, 254n). Délku trvání fáze Ib lze stanovit snad jen odhadem na ± 100 —150 roků.

MMK IIa

Fáze IIa může být označena jako epocha druhého rozkvětu komplexu s malovanou keramikou na Moravě v podmínkách konce neolitu. Počítá se obvykle s novými intenzívními vlivy z jihovýchodu, které přinesly zvláště bílou pastózní malbu nádob a výrobu červeně leštěné sigilátové keramiky. Také objevení se prvých skromných měděných předmětů ukazuje na vztahy k jihovýchodu. Zároveň bývá konstatován obecný posun lengyelského komplexu ve směru od jihovýchodu k severozápadu. Situace však není zcela přehledná.

Ve fázi IIa zasáhlo lengyelské osídlení již i severní Moravu, Horní Slezsko a Malopolsko. Naopak ustal příliv lidu s malovanou keramikou do oblastí na západ a severozápad od Moravy. Severozápadní pronikání fáze Ib bylo tedy nyní asi vystřídáno náporom k severu. Absence památek MMK IIa v Čechách je nápadná (PAVLŮ—ZÁPOTOCKÁ 1979, 299) a M. VÁVRA ji vysvětluje přerušením přílivu lengyelského lidu do Čech (1981, 213). Pozoruhodné je, že i ve středním Německu jakoby po prvním nárazu lengyelských vlivů v době VK II jihovýchodní přílivy na čas ustaly; gaterslebenská skupina je sice v podstatě s lengyelským okruhem geneticky svázána, ale autentičtější lengyelský projev se tu znovu objeví až o něco později (Gröna), v horizontu Střešovice — MMK IIb — Brodzany-Nitra (KAUFMANN—NITZSCHKE 1975, 17).

Opět vzrostla intenzita osídlení Moravy. Přežívají i některá starší sídliště (Brno-Maloměřice), ale zakládány jsou především nové osady, často i na místě starších opuštěných sídel (Těšetice-Kyjovice, Střelice II/ml., Hluboké Mašůvky III/ml.). V průběhu fáze IIa vznikla na jižní Moravě známá sídliště jako Klentnice nebo Milovice. Kompaktní osídlení přivedlo k rozkvětu četné osady až na jihovýchodní Moravě (Rymice, Tasov) a v severovýchodní části země (Těšov), když centrální území bylo již dávno pevně osazeno (Mohelnice). Postup lidu s MMK zasáhl, jak již bylo řečeno, i Horní Slezsko: Původně se sice prokazovalo lengyelské osídlení této oblasti až ve stupni Lng IV prvotní obecné periodizace (TICHÝ 1969; PAVELČÍK 1974, 28), ale již výzkum V. ŠIKULOVÉ ve Vávrovicích a nověji V. JANÁKA ve Velkých Hořticích (ŠIKULOVÁ 1971; PAVELČÍK 1980; JANÁK 1985) ukázaly na existenci MMK IIa i v této oblasti. Tento poznatek odpovídá i chronologickým úvahám W. WOJCIECHOWSKÉHO pro Dolní Slezsko (1970) i konstrukci J. ROMANOWA (1979, 60n). Přítomností MMK IIa ve Slezsku si také lze vy-

ložit vznik otické skupiny, jejíž počátek, včetně nálezů lidské plastiky (OSTROWSKA 1953, 153, obr. 1) do té doby spadá.

Vedle sídlišť otevřených se ve fázi IIa objeví již i sídliště opevněná (Hluboké Mašůvky III/ml.); fortifikace tu obepíná celou osadu, nikoli jen její zvláštní část. Avšak teprve ve druhé půli II. stupně MMK jsou zakládána sídliště na chráněných výšinách, která sice patrně ještě nebyla speciálně opevněna, ale cestu k hradištní tradici nastoupila (KOŠTUŘÍK 1980b, 67).

Do fáze IIa lze datovat řadu rituálních kostrových hrobů ze sídlišť, když pravidelná pohřebiště ani nyní ještě neexistovala. Jde v první řadě o oba skelety zapuštěné do více méně již zaplněného příkopu rondelu v Těšeticích-Kyjovicích a dále o hroby z Brna-Králova Pole, Klobouk u Brna apod. (PODBORSKÝ—VILDOMEK 1970, 5; KOŠTUŘÍK 1980b, 71). Teprve revize průvodního inventáře ukáže, zda již do fáze IIa je možno datovat i podivuhodný nález 4 dětských kranii uložených na ohništi v kulturní jámě na Cezavách u Blučiny (TIHELKA 1956a; 1956b), nebo zda jde o objekt mladší. Pozitivních dokladů žárového hrobu z této fáze zatím není.

Fáze IIa MMK odpovídá II. stupni lengyelské kultury nového PA-VÚKOVA systému slovenské malované keramiky a typu Oberbergen v Dolním Rakousku. Nomenklaturně se touto fází moravský periodizační systém se slovenským rozchází. Na Moravě však není důvodů označovat další vývoj (fázi IIb MMK) jako samostatný III. stupeň existence malované keramiky. Naopak je tu značná shoda ve vývoji obou fází; P. KOŠTUŘÍK je neváhal označit jako subfáze téhož vývojového úseku (IIa), ponechav označení IIb pro závěrečné stadium MMK (1980b, 71; 1983a).

Sám navrhuji označit jako fázi IIa MMK pouze obě první KOŠTUŘÍKOVY subfáze (IIa₁, IIa₂) a další úseky označit za fázi IIb. Závěrečný vývoj MMK, spadající již do epilengyelského horizontu, by bylo nejlépe označit jako III. stupeň MMK; z tradice, i z nedostatku pramenného materiálu jej však předběžně považuji za fázi IIc. Korekci návrhu P. KOŠTUŘÍKA považuji za nutnou s ohledem na realitu periodizačních systémů v oblastech bezprostředního sousedství MMK, i z důvodů nomenklaturních.

Subfáze IIa₁ (Klentnice, Milovice) je tedy nejspíše pochopitelná jako doba nástupu nové historické etapy lengyelské civilizace s bílou malbou keramiky, s relikty staré polychromie a s případnou červenobílou ornamentací vyšší ostře profilované keramiky. Subfáze IIa₂ (Hluboké Mašůvky III/ml.) s červenou sigilátovou keramikou a bílou monochromií pak tvoří vrchol vývoje MMK vůbec. Také figurální plastika, kulminující po stránce kvantitativní ve fázi Ib, tu dosahuje svého vrcholu v podobě „venuše“ z Hlubokých Mašůvek.

MMK IIb

Fáze IIb tvoří vcelku organické pokračování předchozího vývoje v časném eneolitu a lze ji chápat jako dobu dosídlení a definitivní okupace sekundárních oblastí lengyelského okruhu. Na severní Moravě vzniká silná enkláva uničovská, jejíž vývoj (Rybníček, Troubelice) přesahuje

do samého závěru MMK, ve Slezsku otická skupina, v jižním Polsku skupina modnická, lengyelský komplex se silněji etabluje i v horním Podunají (Münchshöfen). Předpokládá se nový příliv lidu s MMK do Čech (Horní Cetno, Střešovice: ZÁPOTOCKÁ 1981, 49; VÁVRA 1981, 213) a patrně také do středního Německa (Gröna). Na Slovensku reprezentuje místní Lng III staroeneolitický stupeň Brodzany-Nitra, v Dolním Rakousku pozdní stupeň MOG (typ Wolfsbach).

Touto etapou začíná proces desintegrace celého lengyelského okruhu, který probíhá na přelomu neolitu a eneolitu od samé jeho jižní periferie (BRUCKNER 1981, 16, 20) až po severozápadní obvod. V západní zóně končí svůj vývoj polychromně malovaná keramika, přežívá pouze bílá monochromie a rozvíjejí se značně lokalizované pozdně lengyelské skupiny. Směrem od severozápadu se začíná uplatňovat také kultura nálevkovitých pohárů, jejíž nejstarší fáze ukazuje, alespoň na Moravě, spíše současnost nežli genetickou návaznost s mladou MMK (KOSTUŘÍK 1976, 103; RAKOVSKÝ 1980, 435n). Naproti tomu na jihozápadním Slovensku a v Zadunají se déle udržují prostší lengyelské tradice nemalované keramiky, vytvářející předpoklad pozdějších skupin ludanické a balatonské.

Základním pramenem poznání na Moravě jsou opět sídliště. V klasické jihozápadomoravské skupině MMK je buď nově založena nebo z fáze IIa přežívá řada nížinných sídlišť (Ctidružice, Výčapy-Štěpánovice). Zvláštní problematiku tvoří výšinná sídliště. Ojedinelé, mnohdy snad i náhodné osazení výšinných svahů lidem s MMK jsme mohli konstatovat již v I. stupni vývoje (Brno-Líšeň, Brno-Maloměřice, Luleč, Znojmo II), avšak teprve nyní vznikají skutečná výšinná sídliště na polohách přírodou dobře chráněných, nebo přímo na ostrožnách obtékaných vodním tokem, na nichž brzy potom vznikají i umělé fortifikace; typickým příkladem je Hrádek u Kramolína. P. KOSTUŘÍK shromáždil z Moravy celkem 23 výšinných sídlišť lidu s MMK; mezi nejznámějšími tu figurují Jevišovice, Křepice, Mohelno, Ohrozim, Oslavany, Vážany, Výrovce aj. (KOSTUŘÍK 1983a). Přesné datování lengyelského osídlení většiny těchto poloh je obtížné: k dispozici je většinou jen sporný keramický materiál sběrové hodnoty. Systematický výzkum na Hrádku u Kramolína ukázal na delší lengyelské osídlení, přesahující dobu jedné vývojové fáze. Navíc datování keramiky II. stupně MMK je ztíženo celkovou kulturní retardací na jedné a vznikem progresivních výšinných výrobních center na druhé straně. Lze předpokládat, že výšinná sídliště fáze IIb přetrvávají většinou i do fáze IIc a dožívají samého konce MMK. Na řadě z nich se pozdní lengyelský materiál kontaminuje již i s keramikou jordanovskou, retzskou a nálevkovitých pohárů.

Stojí za zmínku, že v horizontu IIb MMK (= PLH 2) jsou osídlovány výšinné polohy také v Čechách (Topol, Čáslavský Hrádek, Praha-Střešovice: VÁVRA 1985) a že i mnohá slovenská sídliště typu Brodzany-Nitra jsou výšinná, jak již upozornil P. KOSTUŘÍK (1983a); nejinak tomu je i v Dolním Rakousku v tamním typu Wolfsbach.

Dílčí členění fáze IIb je dosud jen teoretické. Subfáze IIb₁ by měla být záhy vystřídána (nejde-li jen o lokální specifikum lokality Kramolín)

subfázi I Ib₂, již reprezentují naleziště Ctidružice, Výčapy-Štěpánovice, Oslavany-, „Dvorek“ aj. a pak zejména hrobové nálezy ze Džbánic.

Po stránce kulturní se zřetelně rýsuje lokální vývoj (skupina jihozápadomoravská, středomoravská, uničovská, východomoravská), patrný zejména v morfologii keramiky. Ve výzdobě dožívá bílá monochromie, případně bílá malba na červeném nebo černém nátěru. Nápadná je černě leštěná sigilátová keramika (nepravá „terra nigra“), výrobek zřejmě specializovaných výroben „hradského“ typu; vedle ní dožívá ještě i červené sigilátové zboží. Antropomorfní plastika fáze I Ib projevuje již znaky totálního úpadku jak po stránce kvantitativní, tak především kvalitativní.

Dobu trvání fází I Ia, I Ib lze stanovit opět nanejvýše jen odhadem; mohla činit 200—300 let.

MMK IIc

Fáze IIc MMK představuje závěrečné zánikové stadium moravské lengyelské kultury ve starším neolitu. Je současná s epilengyelským vývojem v Dolním Rakousku (typ Bisamberg-Oberpullendorf) a se IV. stupněm lengyelské kultury na Slovensku (ludanická skupina), jakož i s mladší fází pozdně lengyelského horizontu (PLH 3) v Čechách. Tato fáze je dosud nejméně propracována, vztahuje se k ní poměrně málo prameného materiálu a čeká se na zpracování nových nalezových fondů (Kramolín, Jezeřany-Maršovice/ml., Česká, Mušov aj.), které mají přinést posun znalostí.

Vnitřní desintegrace původně homogenní moravské lengyelské skupiny pokročila natolik, že moravský materiál zcela ztratil své dominantní postavení v rámci celého středního Podunají. Svou kvalitou se blíží průměrnému pozdně lengyelskému univerzu více než svému vlastnímu specificky moravskému podloží. Malování keramiky zcela vymizelo, tvary nádob a jejich střídma vhloubená a plastická výzdoba však pokračují v tradicích předchozí fáze. Typická je zvláště žlábkovaná výzdoba (obloučky, trojúhelníky). Metalizace dožívající společnosti příliš nepokročila; až na jednotlivosti se kovová výbava nevymyká celkové kulturní pauperizaci. Vývoj figurální plastiky prakticky skončil fází I Ib. Plastika v menší míře regeneruje až v souvislosti s keramikou typu Retz-Křepice-Bajč (PAVELČÍK 1981a, 282). Za těchto okolností, které ovšem mohou z části vyplývat z nedostatečného poznání závěrečné fáze vývoje, je obtížné formulovat pravděpodobný proces zániku MMK a není to ani cílem této statě.

Dobu trvání fáze IIc nelze odhadnout na více než jedno století. Také hustota osídlení lidem s MMK asi značně poklesla. Je zde ovšem problém přítomnosti jordanovské skupiny a existence nálevkovitých pohárů, kterou již pro tuto dobu považuje řada autorů za jistou (KOŠTUŘÍK 1973; 1976; PAVELČÍK 1974; RAKOVSKÝ 1980). Nálevkovité poháry se s poslední fází MMK dostávají v řadě případů do evidentních kontaktů (Brno-Maloměřice, Kramolín, Mohelnice, Mušov), dokladů přesného vztahu je však málo (PAVELČÍK 1974, 31n). Také opakující se přítomnost jordanovské keramiky na sídlištech MMK fází I Ib, c je určitou indikací

současnosti. Pravděpodobné časové relace této složité doby se pokouší naznačit přehledná tabulka I.

STŘEDNÍ NĚMECKO	STŘEDNÍ ČECHY	HORNÍ SLEZSKO SEVERNÍ MORAVA	JIŽNÍ MORAVA	DOLNÍ RAKOUSKO	JIHOZÁPADNÍ SLOVENSKO
BERNBURG	KK I	(OHROZIM) KK I	JEVIŠOVICE C ₁	BOLERÁŽ	BOLERÁŽ
SALZMÜNDE	II KNP IC	RETZ K N P IC	II JEVIŠOVICE C ₂	RETZ	BAJČ-RETZ
BAALBERG (Mulfen)	IB	LIEBEN & MUBERNÉL THOUBELICE JORDANOV	IB K N P IC KŘENOVICE ZNOJMO TITI BOSKOVŠTEJN	SISAMBERG- OBERPULLENDORF	LUDANICE I IV
GATERSLEBEN (Gröben)	STŘESOVICE HORNÍ ČETNO	NYMČICE HOŠTICE ml.	IA STĚPÁNOVICE KRAMOLÍN	WOLFSBACH	MORAVANY III Y III
RÖSSEN	V K V V K IVb	MOHELNICE HOŠTICE st. V K IVb	II STĚLICE II ml. MÍLOVICE JAROMĚŘICE n/r	OBERBERGEN	PŘEBŘADY II U II
St K II	MAŠOV POLEPY	POSTOUPKY-HRADISKO V K IVa	TRĚŠTICE KYJOVICE	WETZLEINSDORF	SANTOVALA Z b
St K Ib	V K IVa	V K III		LANGENBERGDORF	NÍŽN. BRÁDOK SVOJÍN I a
St K Ia	V K III	V K II		MÜLLING S & K II-III	LUŽIANKY BÍNA-BICSKE

Tab. I. Synchronizační přehled mlado neolitického vývoje ve střední Evropě.

Základem studia fáze IIc jsou opět především sídliště a sporadický inventář, který z nich byl dosud získán. Jde o lokality výšinné i nížinné (Boskovštejn III, Jezeřany-Maršovice/ml., Těšetice IV), příp. nížinné opevněné (Brno-Lískovec: TICHÝ 1971). Žárové pohřby z výšinného sídliště u Výrovic (RAKOVSKÝ 1978; 1984) jsou jediným dokladem pohřebního ritu lidu s MMK této fáze, odhlédneme-li od pohřbů s typicky jordanovskou keramikou (Křenovice, Němčice n/H., Znojmo).

Materiální kultura fáze IIc se rozpadá do několika lokálních skupin, z nichž jihomoravská není již dominantní. Na střední Moravě se rýsuje skupina prostějovská, inklinující k vývoji baalberské fáze nálevkovitých pohárů. Severně od ní se rozkládá výrazná skupina uničovská, nesoucí znaky místní specifikace keramiky. Východomoravský materiál je známý zásluhou J. PAVELČÍKA (Uherský Brod-, „Kyčkov“): ukazuje na spojení k východů, snad až s Potisím (PAVELČÍK 1974, 31n, 72).

V tomto všeobecném desintegračním procesu rychle zanikají původní znaky moravské malované keramiky. V nestratifikovaných souvislostech se v rámci epilengyelského vývoje objevuje na celé Moravě také keramika typu Retz-Křepice-Bajč, která tu však v žádném případě nevytváří samostatný vývojový celek. Vyřešení chronologických relací a genetických vztahů všech uvedených skupin a kultur je naléhavým úkolem současné moravské archeologie.

